

ОТНОСНО ПРОБЛЕМАТИЧНОСТТА НА ПОНЯТИЕТО ВЕРИЗЪМ В МУЗИКАТА

Мария Петрова

1. Подстъп към проблема

През последните години откриваме публикувани разнообразни изследвания, занимаващи се с понятието *веризъм* и приложимостта му в областта на музиката, в частност жанра на операта¹. И между публикациите, и вътре в един и същи текст твърденията и тезите нерядко си противоречат, правейки разбирането на това понятие проблематично.

Известно е, че и в по-старата литература няма точна и общоприета дефиниция. Тази липса на съдържателни очертания продължава и днес в опитите за тълкуване, оказващи се отново безсилни да решат въпроса. При тях понятието или се стеснява до малък кръг избрани произведения, или обратно, съдържанието му се разширява максимално, от което самото понятие започва да клони към разпад.

Настоящият текст има за цел да разгледа водещите позиции в новата литература по темата и да постави под въпрос въобще говоренето за *оперен веризъм* извън тесния контекст на историческата конкретност от последните десетилетия на XIX век в Италия.

2. Стесняване на идейния обсег на понятието

В своята статия по темата – „Веризъм: произход, поквара и избавление на оперния термин“² – Андреас Гигер отбелязва, че първите употреби на понятието *веризъм* са в областта на изобразителното изкуство. Една от най-ранните сред тях е от 1867 г. в критика на Гуидо Гуиди за картина на

Мария Петрова е студентка в III курс, специалност музикознание – история на музиката в ТКДФ на НМА. Настоящият текст е подготвен като курсова работа по специалността под научното ръководство на доц. д-р Илия Граматиков.

¹ Някои от тях ще бъдат посочени и реферирани като научен апарат по-долу за целите на настоящия текст.

² **Giger**, Andreas. Verismo: Origin, Corruption, and Redemption of an Operatic Term. – In: *Journal of the American Musicological Society*, Vol. 60, No. 2 (Summer 2007), p. 279 – 281.

Антонио Пучинели³. Гуиди използва понятието, за да разграничи два основни типа художници – веристи и идеалисти. Веристите според автора пресъздават историческата конкретност истинно (на итал. – *vero*). Респективно вторите изобразяват действителността в творбите си идеализирано. И в двата случая Гуиди говори за необходимостта от *правдивост* при изобразяването на сюжетите.

Няколко години по-късно понятието навлиза и в литературната критика, където се използва главно за жанра на новелата (краткия разказ). Като типично веристични автори се посочват Джовани Верга и Луиджи Капуана. Гигер подчертава, че самите те се противят срещу подобен етикет, тиражиран предимно в критическата мисъл на историческата конкретност⁴. Нито един от тях не е определял литературните си възгледи като веристични – в техните манифести, предговори и произведения понятието не е споменато нито веднъж. Още тук виждаме повод за впоследствие множеството разминавания в дискусиите на тема *веризъм*. Дошла откъм критиката, а не като художествено намерение на творците в изкуство, идеята за *веризма* се превръща по-скоро в идеология, която търси своите евентуални творчески реализации, за да се легитимира като валидна за времето, за да защитава фикционалния *веристичен идеал*. Литературната (а впоследствие не само литературна) критика търси олицетворение на *веризма* на всяко възможно равнище – било то чисто теоретично, или творческо. Така смисловото съдържание в употребата на понятието *веризъм* непрестанно се мени. Нещо повече – размива се и границата между понятията *веризъм*, *реализъм* и *натурализъм*, използвани в епохата за назоваване на разнопосочни естетически търсения както в литературата, така и в другите изкуства. Дори с течение на времето понятията стават смислово взаимозаменяеми. При всички положения общото между тях е лесно доловимо предвид различните концепции зад тези понятия, а именно противопоставянето и търсенето на

---

³ **Guidi**, Guido. Della statua del Sig. Salvini da erigersi sulla Piazza dell'Indipendenza di Firenze e del quadro del Sig. Prof. Puccinelli. – In: *Gazzettino delle arti del disegno*, No. 26, 1867, p. 202; цитирано по: **Giger**, Andreas. Op. cit., p. 279.

⁴ *Ibid.*, p. 277.

алтернатива на това, което вече се е превърнало в конвенция в изкуството до този момент.

Независимо от проблематичността в този казус, с времето в литературната теория започват да се обговарят различни общи характеристики на литературния *веризъм*. Сред тях са: достоверно, правдиво, реалистично (доколкото понятието е приемливо предвид принципната условност на изразните средства в изкуствата, особено в езика на музиката) представяне на действителността; сюжетика, фокусирана върху историческата конкретност на автора; регионален характер на сюжета; подчертан интерес към ниските прослойки на обществото; краен песимизъм; сляпа страст; деперсонализиране на автора чрез опити наративът да бъде представен максимално безпристрастно с помощта на пряка реч и употребата на документален, почти научен стил. Разбира се, не бихме могли да посочим дори една литературна творба, която да съдържа всяка една от тези характеристики и да служи за чист, за идеален веристичен пример. В допълнение – посочените характеристики не са достатъчно условие за определянето на дадени творби като *веристични*, най-малкото защото те могат да бъдат открити и при произведения, представляващи други естетически направления.

Аналогичен проблем се наблюдава и при музикалния, т.е. *оперния* *веризъм*. Сред общите характеристики според по-старата справочна и енциклопедична литература, изброени и в статията по темата на Адриана Гуарниери Корацол – „Опера и веризъм: регресивни гледни точки и изкуствеността на отчуждението“⁵, са: семпли сюжети; вокално композиране, ползващо се от високия регистър на всеки гласов тип; неравномерни ритмически модели и фрази; изговорени и дори изкрещени реплики; мелодии със преекспониран емоционален заряд; тонална стабилност; динамична драматургия с ярки кулминации, както по отношение на оркестровата

---

⁵ **Corazzol**, Adriana Guarnieri. Opera and Verismo: Regressive Points of View and the Artifice of Alienation. – In: *Cambridge Opera Journal*, Vol. 5, No. 1 (Mar., 1993), p. 39 – 53.

плътност, така и в третирането на вокалните партии⁶. Озадачаващ обаче е фактът, че всички тези уж типично веристични, но на практика прекалено общо дефинирани черти могат да бъдат наблюдавани при опери, композирани преди появата на концепцията за *веризма*. Много от тях откриваме дори в творчеството на Верди, на чиято естетика *веризмът* бива тенденциозно противопоставян, при това не само поколенчески с т.нар. *giovanе scuola*. Подразбира се, както беше посочено за сферата на литературата, че няма нито една опера, която да съдържа всяка една от „типичните“ характеристики. Операта „Селска чест“ на Пиетро Маскани в изследванията по темата единодушно е определяна като *първата веристична опера*, но тя не се превръща в образец, в идеал или в модел за по-късни опери, впоследствие считани за представители на направлението. Всъщност главната причина, поради която тази опера се определя като *веристична*, е използваният сюжет. Той е по театралната адаптация на едноименната новела на „вериста“ Верга.

Тук е моментът да се подчертае още един проблематичен момент – фактът, че не всяка набедена за проява на веризъм опера е написана по „канонично“ веристична литературна творба. Нещо повече – както отбелязва Арман Шварц в своята статия „*„Тоска“ и веризмът преразгледани*“ – „*композитори като Маскани, Джордано и Леонкавало не пишат в осезаемо различен стил, когато композират произведения с по-традиционно аристократична тематика*“⁷. Липсата на еднозначен модел за веристична опера е повод за появата на смислови разминавания на понятийно ниво. Това предполага обръщането към другия възможен подход в проблематизирането на понятието, предприеман от изследователите, а именно по-широкото разглеждане на *веризма* и разширяването на идейния обseg на понятието. Подобна стратегия е също резултат на изследователските опити да се

---

⁶ Ibid., p. 40 – 41.

⁷ Schwartz, Arman. *Tosca and Verismo Reconsidered*. – In: *19th-Century Music*, Vol. 31, No. 3 (Spring 2008), p. 231.

легитимира и обясни аргументирано съществуването на направлението като творчески феномен.

3. Разширяване на идейния обсег на понятието

По този начин подхожда Андреас Гигер в посочената по-горе статия. След като разглежда историческия контекст на означаваното с понятието *веризъм*, той се обръща към общоприетата периодизация. Според Гигер, само в областта на музикалната история не се разграничават направленията *романтизъм* и хронологически следващия го *реализъм*, противопоставящ се на *романтизма* и прерастващ в по-крайни стилови разновидности като *веризъм* или *натурализъм* – подобни естетически и стилови разграничения са приети в историята на литературата и на живописата. Вместо това музикалната история обединява почти всички произведения от деветнадесетото столетие под общата понятийна шапка *романтизъм* или просто *деветнадесети век*.⁸ Гигер също така проследява отчетливи промени в естетическите и композиционните търсения в италианската опера, които свидетелстват за отдалечаване от жанровия шаблон. Макар да е съгласен, че не може точно да се прецизират нито естетическите основания, нито началото на тези разнородни промени, авторът предлага осмислянето им като ранна проява на *веризма* – „*emerging verismo*“⁹, характеризираща се с едно съзнателно творческо скъсване с конвенцията, каквото той счита за типична черта на *веризма* като такъв. Противно на обичайния наратив той твърди, че разглеждан по този начин, *веризмът* не започва, а напротив – вече е напълно реализиран през 90-те години на XIX и началото на XX век. Така дори опери като „Дон Карлос“ и „Отело“ (Джузепе Верди), „Мефистофел“ (Ариго Бойто) и „Джоконда“ (Амилкере Понкиели), които обичайно не се определят като веристични, Гигер разглежда не като изолирани шедьоври *sui generis*¹⁰, а като

---

⁸ Giger, Andreas. Op. cit., p. 286.

⁹ В смисъла на предшествашо същинския *веризъм* ранно негово проявление или форма на *протоверизъм*.

¹⁰ *Sui generis* – единствен по рода си, уникален (лат.).

„важни пунктове [milestones]“¹¹ по пътя към същинското реализиране на направлението. Но използването на тази по-широка концепция за *веризма* като уж „удачно периодизиране на италианската опера“¹² води до нов проблем – опасността от идейното му разширяване до краен предел и размиване на смисловите му граници. По-нататък в текста Гигер въвежда идеята, че една опера може да бъде характеризирана като по-веристична от други в зависимост от „броя на изоставените романтически конвенции“¹³. Подобна постановка обаче допълнително размива границите на понятието.

В отговор на твърденията на Гигер в своята статия Арман Шварц пише: „Въпреки че Гигер може би е прав за най-ранните употреби на думата *веризъм*, струва ми се, че нейното значение се е променило категорично през 90-те години на XIX век, приемайки подобен на сегашния си смисъл. По-същественото предложение на Гигер – да разширим настоящото определение за *веризъм*, за да включим всякакъв вид оперни нововъведения от края на века, е не само крайно широко: то рискува отново да подеме познатата ни стара история за италианските композитори, които постепенно се освобождават от минали конвенции в услуга на драматичната истина.“¹⁴ Но Шварц, подобно на своите предшественици, също не успява да даде конкретно определение за *веризма*, въпреки че в статията си посвещава на темата редица страници. След като свежда *веризма* най-вече до „мания за автентичност“¹⁵, по същество той поставя под въпрос въобще използването на понятието. Друг е въпросът, доколко постижима е въобще автентичността в сферата на оперния жанр, при неговата условност на различни равнища – от текста през музикалноизразните средства до действието на сцената пред често бутафорния декор. Разглеждайки обстойно

---

¹¹ Giger, Andreas. Op. cit., p. 290.

¹² Ibid.

¹³ Ibid., p. 289.

¹⁴ Schwartz, Arman. Op. cit., p. 231; в оригиналния текст: „Although Giger may be correct about the earliest uses of the word *verismo*, it seems to me that its meaning changed decisively in the 1890s, taking on something like its current sense. Giger’s larger proposal, that we expand our current definition of *verismo* to include any type of late-nineteenth-century operatic innovation, is not just overly broad: it risks reinscribing the very old story about Italian composers gradually freeing themselves of past conventions in the service of dramatic truth.“

¹⁵ Ibid., p. 229.

критическата мисъл от последните десетилетия на XIX век, Шварц установява, че единственият музикален „реализъм“ в услуга на автентичността, който се обсъжда в историческата конкретност, всъщност е т.нар. *musica descrittiva* – звукоподражателните ефекти като имитирането на гръмотевични бури и птичи песни.

От своя страна Адриана Гуарниери Корацол предлага друга гледна точка с цел разбиране на понятието *веризъм*: хипотезата, че едно ново сравняване на двата вида *веризъм* – литературен и оперен – може да доведе до евентуално общо определение. Възможен ход според авторката е *веризмът* да бъде разглеждан като „исторически обособена „мода“ [*vogue*], обхващаща различни видове сюжети/теми“¹⁶ както в литературата, така и в операта. След старателно описани (макар и често пресилени в опита да бъдат приравнени) допирни точки между двата вида *веризъм* в края на статията си обаче Корацол изненадващо капитулира пред традиционния извод, че всъщност литературният и оперният *веризъм* не са и не могат да бъдат идентични¹⁷.

Към работите, които не успяват да дадат убедителна характеристика на понятието, е защитената през 2014 г. докторска дисертация по темата от Мария Белчева – „Веризмът като оперно-интерпретационен стил. Вокално-драматургични и сценични особености при пресъздаване на веристичните героини на базата на личен творчески опит“¹⁸. Авторката разглежда оперите на Джакомо Пучини, Руджиеро Леонкавало, Пиетро Маскани, Умберто Джордано и Франческо Чилеа като подразбиращи се и дори емблематични примери за веристичното направление в трактовката на оперния жанр от италианските композитори. Но поставянето на тези разнолики композитори с разнообразни подходи и различна естетика под общ знаменател води до прекаленото разширяване на понятието *веризъм*. Сходни характеристики на

---

¹⁶ Corazzol, Adriana Guarnieri. Op. cit., p. 41.

¹⁷ Ibid., p. 53.

¹⁸ Белчева, Мария. Веризмът като оперно-интерпретационен стил. Вокално-драматургични и сценични особености при пресъздаване на веристичните героини на базата на личен творчески опит. Автореферат, 2014.

тяхното индивидуално творчество, освен периода на създаване на оперните им опуси, няма. Авторката се опитва да опише стила с твърде общи определения от типа на „завършена мелодична линия“, „дълбоки музикални мисли“ и „въздействаща сила“ като присъщи на въпросните *веристични* изразни средства. Но така изброените „характеристики“ могат безпроблемно да се приложат за много произведения от различни стилове и направления. Те далеч не назовават никакъв стил облик. Липсата на теоретично изведени ясни и точни същности стилистични черти очевидно се крие в обстоятелството, че такива изобщо не се откриват в литературата по въпроса до този момент.

4. Обобщение на проблема

Така описаните разнопосочни тълкувания и разминавания в разбирането при дискусиите върху *веризма* налагат необходимостта от внимателна и дори критична употреба на понятието днес. То би трябвало да се използва с особена прецизност, защото в повечето случаи импликациите, които носи в различните художествени области и исторически конкретности, са разнородни или нееднозначни. А обсъдените в настоящия текст теоретични разработки показваха, че нито стесняването, нито разширяването на идейния обсег на понятието води до изясняване на неговата неяснота или до изглаждане на противоречията при неговото тълкуване.

Възможен изход от тази проблематична ситуация би било мисленето на понятието *веризъм* в музиката (или на *оперния веризъм*) единствено като стилно понятие, родено идеологически в критическата мисъл от последните десетилетия на XIX век в Италия – фантомно понятие, което няма своето пълно осъществяване в музикалното творчество на авторите от своето време; фантомно понятие, което и до днес броди из музикологичната литература като неуловимо в ясен понятиен облик привидение.